

Анастасія Потаніна
Науковий керівник – проф. Ткач Л. О.

Нетранслітеровані фразеологічні звороти французької мови в українських словниках іншомовної лексики

Фразеологічне багатство кожної розвинутої літературної мови формується впродовж усіх періодів її розвитку (і давніх, і нових), з багатьох джерел (народнорозмовних та книжних; питомих та іншомовних). У праці Л. Г. Скрипник названі такі генетичні групи фразеологізмів української мови: 1) питома українські; 2) запозичені; 3) фразеологічні кальки і напівкальки [4, с. 149].

Здобутки сучасної українській фразеології та фразеографії здебільшого пов'язані з вивченням латинських крилатих висловів. Окремі праці присвячені фразеологізмам, що засвоїлися з німецької, польської, російської, англійської мов. Фразеологічні звороти та слова французького походження – поки що найменш досліджена група запозичень. В енциклопедії «Українська мова» подано лише кілька прикладів: *мерсі, комюніке; почувати себе не в своїй тарілці* (калька з фр. *n'tre pas dans son assiette*) та одну бібліографічну позицію [3, с. 92]. Отже, вивчення *галліцизмів* (фр. *gallicisme*, від лат. *Gallicus* – галльський, у сучасн. знач. – французький) – слів, окремих значень слова, висловів тощо, запозичених з французької мови або утворених за її зразком, актуальне для сучасного українського мовознавства.

Про походження, значення й авторів окремих французьких крилатих висловів писали свого часу А. Коваль і В. Коптілов [1] (як-от: *бальзаківський вік; буря в склянці води* (Ш.-Л. Монтеск'є); *доглядати свій сад* (Ф.-М. Вольтер); *«Музики, музики передусім!»* (перший рядок відомої поезії П. Верлена, що став творчим гаслом символістів); *Стиль – це людина* (Ж.-Л. Бюффон) та ін.); Ф. Медведєв [2] (*Добре сміється той, хто сміється останнім* – калька з фр. *Rira bien qui rira le dernier* (вислів з байки «Двоє селян і хмара» Ж.-П. Флоріана; *Мир хатам, війна палацам* (одне з гасел Французької революції, що його вперше вжив П.-Ж. Камбон; вислів *Після вечері гірчиця* вперше запровадив у літературну мову Ж.-А. де Баїф тощо).

Важливим джерелом вивчення сталих висловів французької мови в соціокультурному аспекті можуть стати українські словники іншомовної лексики. За лексикографічною традицією, вони містять спеціальні списки нетранслітерованих слів і зворотів під такими заголовками: «Чужі слова і звороти, що пишуться у нас латинськими

буквами» [5]; «Найголовніші вислови, вживані в чужомовній транскрипції» [7]; «Іншомовні слова і вирази, вживані в латинському написанні» [6].

Загалом у названі списки включено близько 200 різнотипних за структурою та змістом зворотів французької мови, напр.: 1) конструкції з одним повнозначним словом, що переважно мають обставинне значення: *a la lettre* (а ля лєтр) – буквально, достотно, достеменно; *au naturel* (о натюрель) – в природному вигляді, як створила природа; *en bloc* (ан бльо́к) – в цілому, цілком, не входячи в подробиці; 2) фразеологічні сполуки: *bel ami* (бель амі) – щирий приятель; *façon de parler* (фасон де парле) – манера висловлюватись; 3) фразеологічні єдності: *avoir la main dans la pate* (авуар ля мен дан ля пат) – букв. «сунути руку в тісто»; взяти особисту участь, втрутитися у щось; 4) прислів'я та приказки: *Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas* (дю сюблі́м о рідікюль іль нья кен па) – Від величного до смішного – один крок; *Honni soit qui mal y pense* (оні суа кі маль і панс) – Нехай соромиться той, хто погано про це подумає; *Tant de bruit pour une omelette* (тан де брюі пур юн омлет) – «стільки галасу за один омлет»; багато галасу знічев'я; 5) гасла: *Liberté, égalité, fraternité* (ліберте́, еґаліте́, фратерніте́) – воля, рівність, братерство (девіз французької демократії за часів Великої революції); 6) формули етикету: *cher ami* (шер амі) – дорогий друже; *s'il vous plait* (сіль ву пле); *je vous prie* (же ву прі) – будь ласка, прошу; *grand merci* (гранмерсі) – красно дякую; 7) окремі слова: *ingénue* (енженю) – роль наївної дівчини на сцені.

Список літератури

1. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові / 2-е вид. К.: Вища шк., 1975. 335 с.
2. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія: Чому ми так говоримо. Харків, 1982. 232 с.
3. Семчинський С. В. Галліцизм. *Українська мова: Енциклопедія*. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 92.
4. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. К.: Наук. думка, 1973. 280 с.
5. Словар чужих слів: 12000 слів чужого походження в українській мові / Збір. З. Кузеля, М. Чайковский; Ред. З. Кузеля. Чернівці, 1910. 368 с.
6. Словник іншомовних слів. За ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. К.: Головна ред. УРЕ АН УРСР. 1974. 776 с.
7. Словник чужомовних слів / Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохименко М. (Репринт з 2-го вид. 1955 р.). К.: Музей Івана Гончара, видавнича фірма «Родовід», 1996. 532 с.